

Sistemul Arhivelor din Bulgaria. Istorie și actualitate*

MILENA TODORAKOVA

Modelul actual al sistemului arhivistic din Republica Bulgară s-a constituit pe parcursul mai multor decenii și reprezintă expresia, pe de-o parte, a propriilor sale aspirații și tradiții, iar, pe de altă parte, a unei viziuni permanent deschisă către modelele clasice ale Arhivelor europene și către realizările acestora. Condițiile de instituționalizare a arhivisticii s-au creat relativ târziu – puțin după restaurarea statului bulgar, în 1878, fără ca această întârziere să aducă vreun prejudiciu. Începuturile se situează în timpul Guvernului provizoriu rusesc, aproximativ în același timp cu crearea aparatului administrativ al Statului. Către sfârșitul anului 1878, s-a inaugurat la Sofia Biblioteca Națională, a cărei misiune era nu doar colectarea tuturor cărților scrise de autori bulgari, a celor scrise în străinătate, referitoare la Bulgaria și Peninsula Balcanică, a operelor clasice din domeniul literaturii și științei, dar și, în egală măsură, „a manuscriselor bulgare vechi și contemporane” și a tipăriturilor vechi. Astfel, de la apariția sa, Biblioteca a îndeplinit funcțiile unei Arhive naționale istorice.

Considerând ca „antichități” toate materialele documentare datând din epoca anterioară Eliberării, numite în acești ani „Arhive istorice”, Statul bulgar creează garanții legislative pentru salvagardarea lor și asigură mijloacele financiare pentru trimiterea de misiuni de cercetare, pentru achiziții etc. Toate „documentele istorice” moștenite sau descoperite pe teritoriul bulgar trebuie să fie transferate la Biblioteca Națională. Alături de manuscrisele și tipăriturile vechi¹, sunt adunate aici manuscrisele și cărțile de origine otomană care formează astfel cea de-a doua colecție importantă de documente, organizată mai târziu în cadrul Departamentului oriental. Acestea sunt materiale preluate în urma funcționării autorității de stat turce până la Eliberare – cancelariile guvernamentale, instituțiile militare, tribunalele de *şeriat*² sau persoane fizice. Primele preluări mai importante au fost

---

*Studiul, trimis spre publicare de doamna Milena Todorakova, doctor în științe, expert-șef în cadrul Direcției Generale a Arhivelor din Bulgaria, a fost tradus din limba franceză de colega noastră Alina Pavelescu.

¹ Ritmul de creștere al acestei colecții este ilustrat de următoarele date statistice: în 1882, numărul manuscriselor păstrate la Bibliotecă era de 12; în 1890, de 95; în 1910, de 640; în 1921, de 964; în 1929, de 1182 manuscrise. Vezi B. Tsonev, *Liste des manuscrits et des incunables à la Bibliothèque Nationale de Sofia*, V.1 1910, 555 p.; V.2 1923, 552 p.

² Instituții religioase (n.a.)

documentele sandjaciurilor³ de Sofia și Vidin, din biblioteca *vakif*-ului⁴ condus de Husref, pașa de Samokov, și din biblioteca lui Osman Pazvantoglu din Vidin. De atunci, moscheele turcești și *tekes*-urile⁵ din întreaga țară au trimis cărți, manuscrise și documente.⁶

O creștere semnificativă a cantității de documente otomane, conservate în cadrul Departamentului oriental, datează din 1931, acestea ajungând să constituie unul dintre cele mai importante fonduri de arhivă europene. Ca urmare a unei selecționări a vechilor documente turcești de la Constantinopol, o însemnată cantitate de materiale este înlăturată, considerată ca fiind fără valoare și vândută ca deșeuri. Câteva vagoane sunt cumpărate de fabricile bulgărești de papetărie de la Kostenetz și Kniajevo. În scopul de a le reda istoriografiei bulgare și europene, Guvernul bulgar a cumpărat aceste documente, reușind să împiedice distrugerea lor.⁷

Problema națională, încă dominantă în dezvoltarea socio-politică a Bulgariei către sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX, a menținut treaz interesul față de epoca Renașterii recente, față de luptele pentru eliberare și unitate națională, ca și față de documentele ilustrând această tematică. Biblioteca Națională din Sofia cercetează cu determinare, intră în posesia, prin donație sau cumpărare, unor documente disperate sau din fonduri publice, ori private, constituind treptat, în decursul anilor, cea mai bogată colecție, la nivel național, de documente istorice. Aici sunt predate documentele diferitelor organizații educative, culturale și comerciale, ale savanților, militanților revoluționari și corifeilor Renașterii bulgare. În același timp, la inițiativa unei întregi pleiade de oameni politici, mai ales a celor care au participat la luptele de eliberare a Bulgariei, ca Zahari Stoiانov, Stoiان Zaimov, Nicola Obretenov, Dimitar Gorov, Ivan Drasov, ori datorită interesului profesional al cercetătorilor (Ivan Șișmanov, D.T. Strașmirov etc.), al organizațiilor cetățenești, al organizațiilor culturale și al comitetelor de redacție (Comitetul „Rege Eliberator”, Colecția de folclor, știință și literatură, Comitetul Poporului „Vassili Levski”, biblioteci, cămine culturale etc.), moștenirea documentară a Renașterii bulgare face obiectul

³ Unitate administrativă (n.a.)

⁴ Unitate administrativă autonomă, specifică regiunii Dobrogei (nota redacției)

⁵ Schituri de derviși (n.a.)

⁶ Vezi V. Todorov-Hindalov, Departamentul oriental – „Anuarul Bibliotecii Naționale din Sofia”, 1941; N. Popov, Departamentul oriental al BNVK – „Buletinul BNVK”, număr jubiliar, Sofia, 1956; S. Ivanova, *L'histoire et situation actuelle de la collection de sinjili au Département oriental de la BNCM*, IDA, nr. 74, p. 3-31.

⁷ Vezi M. Todorakova, *Problèmes fondamentaux au cours de la recherche et de la publication de documents sur l'histoire bulgare aux Archives de Constantinople. 1878-1944*, IDA, nr. 68, 1994, p. 5-26; M. Todorakova, *Recherche et publication de documents ottomans sur l'instruction et le procès contre Vassil Levski*, în *La révolution nationale, l'oeuvre de Vassil Levski et la libération de la Bulgarie*, Sofia, 1998, p. 222-241.

nu doar al unor cercetări sistematice, ci și al popularizării. Ca urmare, alături de Biblioteca Națională din Sofia, sunt create treptat colecții pe lângă Biblioteca Națională din Plovdiv, Academia de Științe bulgară, Sfântul Sinod al Bisericii ortodoxe bulgare etc. În 1903, pe lângă Muzeul Național din Sofia, sunt constituite Arhivele specializate ale Renașterii bulgare, având ca misiune să „adune într-o singură locație și să ordoneze tot ceea ce are legătură cu viața spirituală a bulgarilor în secolele XVIII-XIX, pentru ca Renașterea bulgară să poată fi studiată în profunzime, pe baza materialelor adunate”. În 1908, aceste documente trec la Muzeul Etnografic Național. Păstrarea descentralizată a documentelor istorice astfel constituite are ca bază principalele acte legislative elaborate în acei ani: Legea Educației Naționale din 1909 și Legea cu privire la antichități, din 1911.⁸

O tendință inversă, de centralizare instituțională, are loc în perioada Primului Război Mondial. Modificările aduse Legii Educației Naționale în 1921⁹ prevedeau crearea Diviziei Arhivelor pe lângă Biblioteca Națională din Sofia, ale cărei atribuții sunt considerabil lărgite, din punct de vedere cronologic și tematic: „colectarea și păstrarea tuturor documentelor având legătură cu trecutul Bulgariei”, inclusiv a Arhivelor Renașterii de la Muzeul Etnografic Bulgar și așa-numitele „arhive guvernamentale”, adică acele documente devenite nefolositoare pentru lucrările curente ale instituțiilor ce funcționau începând din 1878, arhivele private ale oamenilor politici bulgari, ale personalităților publice, personalităților din domeniul cultural etc., ale scriitorilor clasici și anumite materiale de importanță istorică.

Contrar interesului față de trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat, lipsește, se pare, în general, în sânul administrației publice și al societății, sentimentul de istoricitate față de timpul prezent sau față de trecutul mai apropiat. Iar dacă preluarea și păstrarea „documentelor istorice” sunt legal reglementate și instituționalizate la nivel național, grija pentru „arhivele guvernamentale” (adică pentru documentele organelor și instituțiilor de stat aflate în activitate) își găsește cu greu o soluție completă și adecvată nevoilor și exigențelor. Această situație a încetinit, prin comparație cu dezvoltarea arhivisticii europene, crearea în Bulgaria a unui tip de sistem arhivistic contemporan, legat de convingerea că arhivele nu sunt doar depozite ale istoriei, identității naționale și culturale, ci și documente

---

⁸ „Arhiva Ministerului Educației Naționale”, 1909, an I, cartea I, p. 2-127; „Jurnalul Oficial”, nr. 37 din 18.02.1911. În Legea Educației Naționale din 1909, obiectivele Muzeului Etnografic Național sunt stipulate după cum urmează: „să colecteze și să păstreze toate documentele care au orice fel de legătură cu istoria renașterii bulgare” și „să colecteze și să copieze toate documentele de acest fel aflate în străinătate”.

⁹ Sursele fundamentale pentru istoricul Arhivelor bulgare până la cel de-al Doilea Război Mondial sunt publicate de K. Antchova, M. Piskova și M. Todorakova, în culegerea *Arhiva Arhivelor bulgare*, Sofia, 2003, 676 p.

referitoare la administrația publică și municipală în exercițiu. Trebuie luat în considerare, cu siguranță, impactul unui întreg complex de cauze: prezența unor importante priorități socio-politice și naționale în timpul primilor ani de după Eliberare; lunga întrerupere a tradiției etatiste; lipsa unor funcționari calificați în administrație, lipsa experienței de gestionare și, nu mai puțin, lipsa resurselor financiare. Toate aceste cauze au lăsat în sarcina viitorului crearea „Arhivelor Statului”, pentru transferarea „documentelor guvernamentale”, prețioase din punct de vedere istoric. În timpul Principatului Bulgariei, conservarea lor permanentă în cadrul instituțiilor administrative continuă să se facă multă vreme de o manieră descentralizată. Prin acte normative interne (legi cu privire la statute și regulamente de ordine interioară), fiecare instituție își reglementează activitatea arhivistică și stabilește o procedură de creare și de circulație a documentelor proprii. Se constituie servicii de arhive specializate, iar pe lângă anumite organe ale autorității centrale (Cancelaria Regală, Adunarea Națională, Ministerul Justiției, Ministerul Finanțelor, Curtea Superioară de Conturi, Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Cultelor, Ministerul de Interne etc.) se constituie și servicii de arhive generale.¹⁰

Nu lipsesc tentativele de a adopta un regulament unitar și valabil pentru toate instituțiile publice, cu privire la modalitățile de selecționare a arhivelor scoase din uz și de conservare a documentelor prețioase. Cu scopul de a cunoaște experiența europeană în domeniul Arhivelor, Consiliul de Miniștri a numit, în 1894 și 1901, comisii speciale care au recomandat în mod categoric adoptarea unei legislații arhivistice specializate în Bulgaria și crearea Arhivelor Naționale, pentru a păstra arhivele guvernamentale de valoare deosebită.¹¹ Opinia legislativului a fost analoagă. Membrii comisiei parlamentare aleasă în scopul de a elabora statutele funcționarilor, după ce au comparat situația arhivisticii din Bulgaria cu aceea din Franța, Germania, Italia, România și din alte state europene, au propus Adunării Naționale adoptarea unei Legi a Arhivelor, iar Consiliului de Miniștri, organizarea Arhivelor Naționale, cărora să le fie transmise, pe o perioadă determinată, „toate documentele semnificative, având o importanță istorică și o anumită valoare”. Trebuia să fie transmise, în egală măsură, colecțiile de arhive din perioada de dinaintea Eliberării, răspândite pe la diverse instituții publice, biblioteci și muzee, și care fuseseră declarate proprietate a statului. Propunerea comisiei prevedea constituirea de Arhive departamentale, la fața locului, pe lângă municipalități și comune, după modelul Arhivelor centrale.¹²

¹⁰ În 1912, la inițiativa guvernatorului Băncii Naționale a Bulgariei, Hristo Tchiakalov, este tradus în limba bulgară și publicat *Manualul de ordonare și descriere arhivistică* al dr. S. Müller, dr. J.A. Feith și dr. R. Fruin Th. Az.

¹¹ ACE, F. 242 k, inv. 1, a.e. 244: a.e. 1693.

¹² A se vedea *Raportul supus celei de-a 14-a Adunări Naționale de către comisia parlamentară numită pentru elaborarea statutelor funcționarilor*, vol. II. După

Problema realizării în Bulgaria a unui sistem de arhive adaptat realităților contemporane a fost periodic reluată, dar, de-a lungul celui de-al doilea deceniu al secolului XX, țara a traversat trei războaie, urmate de o criză economică și de instabilitate politică internă, ceea ce au condus la amânarea pentru un viitor nedeterminat a ideii de creare a unei instituții de Arhive specializată. Creșterea considerabilă a cantității de documente administrative aflate la instituțiile publice pune, totuși, problema unei decizii definitive asupra destinului lor ulterior. Executivul și Legislativul au tranșat această problemă printr-o decizie temporară – examinarea minuțioasă a documentelor de către comisii create pe lângă ministere, transmiterea arhivelor cu valoare istorică spre Divizia Arhivelor de la Biblioteca Națională, creată în 1924, și distrugerea celorlalte documente. Această prevedere apare cu regularitate în toate hotărârile Consiliului de Miniștri (1926, 1932, 1934, 1939, 1942) având ca obiectiv selecționarea și eliminarea arhivelor instituțiilor publice și arhivelor comunale. Din acei ani datează cele mai mari preluări de arhive guvernamentale la Biblioteca Națională, și totuși, în 1926, numărul lor nu depășea cifra de 80.000 de unități documentare, cea mai mare parte a documentelor rămânând la instituțiile publice. Biblioteca nu dispunea de spații de conservare, personal sau mijloace financiare suficiente pentru realizarea misiunii sale esențiale, aceea de depozit național de carte. În atare circumstanțe, Divizia Arhivelor și-a restrâns eforturile până la introducerea unor reguli precise, care să facă posibilă selecționarea corectă și eficientă a documentelor destinate conservării permanente, după 25 de ani de la crearea lor. Un regulament distinct, făcând parte din Regulamentul Bibliotecii Naționale adoptat în 1926, a fost elaborat în scopul de a controla preluarea la Biblioteca Națională a documentelor istorice provenind de la instituții publice (Stat, municipalități și comune).

Pentru a împiedica distrugerea documentelor importante aflate în uzul curent, Ministerul Educației Publice a numit, în 1934, o Comisie pentru elaborarea de instrucțiuni speciale. Din ea au făcut parte savanți și experți iluștri, provenind de la Academia Bulgară de Științe, Universitatea din Sofia și Biblioteca Națională – prof. Spiridon Kazandjiev, prof. Gavril Katsarov, prof. Stoyan Romanski, prof. Petar Mutaftchiev și Konstantin Mutafov. Îndeplinindu-și misiunea cu responsabilitate și profesionalism, membrii Comisiei au prezentat, la 28 mai 1935, raportul final, în care au reluat recomandarea tradițională de a se adopta o legislație arhivistică specializată și de a se constitui „Arhivele Statului” și au adăugat liste, întocmite de către Comisie, cu documente valoroase aflate la diverse ministere și

---

Primul Război Mondial, în 1923, cu ocazia dezbaterilor la nivelul Executivului, ministrul Educației, St. Omartchevski, a aprobat propunerea de creare a Arhivelor Statului, dar evenimentele politice ulterioare au împiedicat realizarea acestei decizii ministeriale.

care erau destinate conservării obligatorii. În deceniul care a urmat, aceste liste au fost utilizate ca instrument fundamental de metodologie arhivistică.¹³

Ideea de a crea Arhivele Statului devenise deja publică, ieșind din cercul restrâns al administratorilor și al specialiștilor interesați. În dorința de a obține simpatia și sprijinul opiniei publice, această idee a fost popularizată în presa de mare tiraj și în cea științifică și a fost îmbrățișată de instanțele științifice cu cea mai mare autoritate: Academia Bulgară de Științe, Asociația de Istorie etc., ca și de personalități publice, ca U. Trifonov, T. Borov, T. Vassiliov etc.¹⁴ În ciuda acestui fapt, Bulgaria era, după cel de-al Doilea Război Mondial, aproape singura țară europeană care nu avea o instituție a Arhivelor Statului. Devenite conștiente de acest fapt, organele guvernamentale și de partid au luat, la începutul anilor '50, măsuri de organizare rapidă. Pregătirea documentelor normative necesare în domeniul arhivisticii a fost încredințată unei comisii formate din celebrități din domeniul dreptului, literaturii, arhivisticii, dar și unor specialiști din Ministerul de Interne: Dimitar Kossev, istoric; Panayot Topalov, directorul Muzeului Mișcării Revoluționare; Kostadina Kalaydjieva, șefa sectorului „Biblioteci” din Ministerul Artelor și Culturii; Radoslav Radev, asistent în Drept constituțional la Universitatea din Sofia; Elena Savova, directoarea bibliotecii Academiei Bulgare de Științe; Anguel Tochkov, scriitor; Iordan Stefanov, șeful departamentului „Secretariat” din Ministerul de Interne și Ivan Tchoukov, șef de departament în Ministerul de Interne. În calitate de consultant, a venit în Bulgaria Nikolai Ivanovici Prokopenko, adjunct în Direcția Generală a Arhivelor din URSS.¹⁵ Punctul final al unei activități asidue pe durata a două luni l-a reprezentat promulgarea, la 10 octombrie 1951, a Decretului nr. 515 al Prezidiului Adunării Naționale, pentru crearea Fondului Arhivistic de Stat (FAS) al Republicii Populare Bulgare. Acesta a fost primul act legislativ, fondator al principiilor generale de organizare statală a arhivisticii în Bulgaria, reglementând principiile de constituire și de aplicare a conceptului de FAS, structura și competența organelor de administrare a acestuia, regulile de lucru cu documentele, termenele de conservare etc. Ziua de 10 octombrie, data promulgării Decretului nr. 515, este

¹³ Raportul lui St. Kazandjiev, St. Romanski, G. Katsarov, P. Mutafciiev și K. Mutafov, adresat Consiliului de Miniștri (ACE, F. 177 k, inv. 2, a.e. 814).

¹⁴ Toma Vassiliov, *Chestiunea arhivelor istorice*, în „Revista Juridică”, 1925, nr. 5-6, S. 157; S. Bobtchev, *Pentru Arhivele generale ale Statului în Regatul bulgar*, în „Revista Juridică”, an XXVIII, 1927, nr. 7-8, p. 289-295; U. Trifonov, *Cum îți distrugi istoria pregătind aniversări*, în revista „Mir”, nr. 8649, 30 aprilie 1929; T. Borov, *Despre arhivele noastre*, în „Otets Païssiî”, 1931, nr. 11-12.

¹⁵ ACE, F. 540, inv. 1, a.e. 3. A se vedea M. Todorakova, Elena Savova, *Crearea Arhivelor Statului în Bulgaria*, în *O viață printre cărți. Volum omagial în onoarea aniversării a 85 de ani ai prof. dr. Elena Savova*, Sofia, 2004, p. 339-346.

sărbătorită anual ca „Ziua arhivistului” și reprezintă o dată crucială în istoria Arhivelor bulgare.

Din punct de vedere structural, organizatoric, bugetar și al personalului, sistemul Arhivelor începe să se edifice o dată cu Hotărârea ministerială nr. 344, din 18 aprilie 1952. Acest din urmă act aproba Regulamentul Direcției Arhivelor și stabilea amănuntele concrete referitoare la organizarea, funcționarea și profilul Arhivelor Statului.¹⁶ Ideea îndelung urmărită a creării Arhivelor Statului prindea, în sfârșit, o formă concretă.

Legislația arhivistică din Bulgaria a fost îmbunătățită prin adoptarea, în 1974, a Legii cu privire la Fondul Arhivelor Statului și a Regulamentului privind aplicarea sa, iar în 1987, a Legii pentru amendarea și modificarea legii cu privire la FAS. Sarcinile și competențele organelor de Arhivă, ca și organizarea, gestiunea și activitatea lor au fost astfel mai bine precizate. Copiile documentelor referitoare la istoria bulgară, provenite din Arhive străine, ca și tipurile speciale de documente au fost, de asemenea, incluse în FAS.¹⁷

Direcția Generală a Arhivelor, constituită în 1951, a traversat, pe parcursul integrării sale în aparatul de stat, mai multe reorganizări, de-a lungul deceniilor ce au urmat, ceea ce a determinat modificări ale titlaturii, statutului și subordonării sale. Constituită, mai întâi, în subordinea Ministerului de Interne, ea a trecut succesiv sub tutela Ministerului Educației și Culturii (1961), a Comitetului pentru Artă și Cultură (1963), a Ministerului Informației și Comunicațiilor (în 1971, ocazie cu care devine Direcția Centrală a Arhivelor) și, începând din 1976, în subordinea Consiliului de Miniștri, sub titulatura de Direcția Generală a Arhivelor.¹⁸

Două sunt principiile fundamentale care au stat la baza constituirii sistemului național de Arhive în Bulgaria: centralizarea moștenirii documentare și unitatea și integritatea fondurilor arhivistice. Repartizarea FAS la diferitele

---

¹⁶ *Culegere de acte normative cu privire la arhivistica Republicii Populare Bulgare*, Sofia, 1978, 119 p.

¹⁷ „Jurnalul Oficial”, nr. 54, din 12.07.1974; nr. 55, 1987. Aceste schimbări legislative prevedeau o creștere a atribuțiilor conducătorilor de instituții și organizații în conservarea documentelor de registratură și a arhivelor curente, funcția metodologică și de control a Arhivelor Statului, înregistrarea obligatorie a tuturor documentelor de importanță istorică în Fișierul central al fondurilor etc. S-au creat condiții pentru o interacționare mai bună între Arhivele Statului și creatorii de arhive. Au fost create garanții pentru centralizarea arhivelor, pentru păstrarea integrității fondurilor și a colecțiilor de arhive, s-au creat oportunități pentru mărirea FAS prin achiziționarea de documente private.

¹⁸ Din 1992, DGA, CAS și AS Sofia se găsesc în aceeași clădire din centrul Sofiei, pe strada Moskovska, nr. 5. Pentru informații suplimentare, vezi www.archives.government.bg

structuri organizatorice și constituirea componentelor sistemului s-au făcut, în primul rând, potrivit importanței lor naționale sau locale. Au fost create pe această bază două niveluri verticale ale Arhivelor Naționale: centrale și locale (departamentale). Din punct de vedere cronologic, luând ca limită data de 9 septembrie, în 1952 au fost create două Arhive centrale: Arhivele Centrale Istorice de Stat (ACIS, cuprinzând documentele create de la Eliberare până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial) și Arhivele Centrale de Stat ale Republicii Populare Bulgare (ACS ale RPB, cuprinzând documentele create după cel de-al Doilea Război Mondial), respectiv câte două secțiuni în cadrul fiecărei unități a Arhivelor departamentale. Având ca rațiune de a fi modalitățile specifice de creare a documentelor, de la 1 ianuarie 1974 funcționează și Arhivele Centrale Tehnice de Stat (ACTS), cuprinzând documente științifice și tehnice, de importanță națională, create după 1944 și care nu mai au o importanță practică. Pentru prelucrarea acestui tip de arhive, au fost create compartimente tehnice pe lângă Arhivele departamentale.

Structurarea rețelei Arhivelor departamentale corespunde geografiei administrative a teritoriului bulgar: în 1952, Arhive departamentale s-au constituit în centrele administrative existente – Blagoevgrad, Burgas, Șumen, Haskovo, Pleven, Plovdiv, Ruse, Stara Zagora, Sofia, Varna, Veliko Târnovo și Vratsa. Ca urmare a modificărilor administrativ-teritoriale, în 1959 au fost create Arhive departamentale la Gabrovo, Pernik, Sliven și Yambol, iar în anul următor, 1960, la Dobrich (Tolbuhin), Kardjali, Lovetch, Pazardjik și Vidin. Acest proces s-a încheiat definitiv în 1963, prin crearea de Arhive în ultimele șase departamente – Kustendil, Montana (Mihailovgrad), Razgrad, Silistra, Smolian și Targoviște. În acest mod au fost create, succesiv, 29 de Arhive departamentale, având inițial o dublă subordonare: din punct de vedere metodologic, către Direcția Generală a Arhivelor, iar din punct de vedere administrativ, bugetar și al personalului, către Consiliile populare departamentale.

În ciuda faptului că sistemul arhivistic existent era deja centralizat, datorită importanței lor politice și administrative rostrânse, anumite centre și servicii de Arhive și-au păstrat un statut relativ autonom față de Direcția Generală a Arhivelor, organ responsabil cu gestionarea FAS. Prin tradiție, gestiunea documentelor de arhivă anterioare Eliberării a rămas în afara structurilor administrative. Centrul de manuscrise și documente, reunind colecțiile de arhive și de tipărituri vechi de la Biblioteca Națională „Sfinții Chiril și Metodiu”, a obținut statutul de Arhive Centrale de Stat pentru documentare și a funcționat, în perioada de dinaintea instaurării Celui de-al treilea Stat bulgar, în structura și sub tutela Bibliotecii. Ministerele de Interne, al Afacerilor Externe și al Apărării, ale căror documente create înainte de 1944 au fost predate la A[rhiva] C[entrală] I[storică] de S[tat], au reușit să își păstreze, pentru serviciile lor de Arhivă, statutul de „Arhive administrative cu păstrarea permanentă a documentelor”. Arhivarea documentelor

specifice de importanță națională, cum sunt documentele fotografice, sonore, cinematografice etc., erau gestionate de către instituțiile respective – Televiziunea națională bulgară, Radioul național bulgar, Agenția națională a fotografiilor etc.

Încă de la crearea Arhivelor Statului, în baza deciziei Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar din 1946, au fost constituite Arhivele partidului, având ca misiune colectarea tuturor documentelor de partid, dar și manuscrise, scrisori, note, tipărituri, fotografii etc. referitoare la istoria partidului [comunist]. Aceste Arhive sunt reformate în 1949, sub denumirea de Arhivele centrale ale partidului, în scopul de a colecta, prelucra și păstra documente ale CC al PCB. În anii care au urmat s-a constituit o rețea completă de Arhive departamentale ale partidului, paralelă sistemului Arhivelor Statului. Această rețea gestiona documentele organelor locale ale partidului, ale organizațiilor și ale oamenilor politici. Dezvoltarea acestei rețele a Arhivelor partidului s-a făcut în mod autonom, independent de Direcția Generală a Arhivelor, atât din punct de vedere administrativ, cât și metodic.

În procesul de integrare în organele guvernamentale, încă de la crearea sa, acum 50 de ani, Direcția Generală a Arhivelor și-a schimbat de nenumărate ori locul și rolul în sistem, ca și numele, statutul și instituția tutelară. Inevitabil, reformele socio-politice de la sfârșitul secolului XX au influențat și determinat, în mod direct sau indirect, reformarea sistemului Arhivelor. Dar, cu toate că unele idei radicale au fost puse în discuție în ultimii 15 ani, nimeni nu a pus nici un moment sub semnul întrebării existența, autonomia administrativă relativă și competențele Direcției. Legislația în vigoare la începutul secolului XXI prevede pentru Direcția Generală a Arhivelor statutul de Agenție de Stat subordonată direct Consiliului de Miniștri. Ea își îndeplinește atribuțiile în conformitate cu Legea Fondului Arhivistic de Stat, Regulamentul cu privire la DGA, din 2 mai 2000, și alte acte normative care reglementează activitatea administrației publice, păstrându-și, totodată, nivelul și specificul competențelor sale – instituție îndrumătoare a activității arhivistice la nivel național și organ al puterii executive, responsabil de păstrarea documentelor istoriei bulgare. Această stabilitate se datorează, în primul rând, faptului că, spre sfârșitul anilor '80, Arhivele aveau deja autoritate profesională, o tradiție istorică și o importantă experiență practică. Autoritatea de stat și societatea percep Direcția Generală a Arhivelor drept un organ guvernamental important, dar și ca pe o instituție culturală fundamentală – o parte incontestabilă a structurilor indispensabile pentru menținerea Statului și a identității naționale. Nu trebuie subestimată realitatea de drept că Direcția Arhivelor Statului a fost constituită în baza unei legi speciale, iar statutul său nu poate fi modificat prin proceduri și acte relevând dintr-o instanță inferioară puterii legislative, ceea ce o face mai puțin dependentă de schimbările de viziune politică și managerială.

Mult mai dinamică, din punct de vedere structural, administrativ, al managementului cadrelor, este dezvoltarea internă a Arhivelor Statului. În condiții socio-politice fluide și foarte schimbătoare, au fost efectuate câteva reorganizări succesive, care au condus la lichidarea anumitor segmente și la crearea altora noi, modificând nivelul ierarhic și de subordonare al acestora. Reformele au început în 1990, prin restructurarea personalului, datorită puternicei presiuni exercitate, pe de-o parte, de către comunitatea arhivistică, iar, pe de altă parte, de așteptările opiniei publice în direcția reducerii birocrăției și garantării accesului public la Arhive. Ca urmare a deciziei Consiliului de Miniștri din 9 iulie 1991, Institutul de Studii Bulgare de la Viena ieșea din subordinea Ministerului Afacerilor Externe și trecea direct sub tutela Direcției Generale a Arhivelor.

La 30 decembrie 1992, a fost adoptată Hotărârea ministerială nr. 268, care trasează în mod clar și durabil tendința de centralizare instituțională. Prin această din urmă hotărâre, se renunță la grupurile de specialiști, iar cele trei instituții centrale: Arhiva Centrală Istorică de Stat, Arhiva Centrală de Stat a RPB și Arhiva Centrală Tehnică de Stat sunt reformate și unificate în cadrul Arhivelor Centrale de Stat. Dubla subordonare a celor 27 de centre de Arhivă regionale (care, până la acea dată, erau direcții ale Arhivelor Statului pe lângă Consiliile departamentale) a fost, de asemenea, eliminată, iar acestea au trecut sub conducerea Direcției Generale a Arhivelor. Ultima organizare interioară datează din anul 2000, fiind inițiată prin noile legi cu privire la administrație și funcția publică. De la acea dată, Direcția Generală a Arhivelor funcționează, nu ca unitate directoare a sistemului, ci în calitate de Agenție de Stat, din a cărei structură fac parte cele două Arhive centrale și cele 27 de Arhive departamentale.

Trasarea istoricului Arhivelor Statului din Bulgaria conduce la concluzia unei continuități în evoluție și dezvoltare, cu atât mai mult cu cât, de la crearea lor, acestea s-au constituit într-un sistem strict centralizat. În același timp, procesul de centralizare instituțională din ultimii ani nu se limitează la a rămâne închis în interiorul sistemului. El se realizează de manieră orizontală, prin integrarea altor Arhive în Direcția Generală a Arhivelor, căreia până acum îi erau subordonate din punct de vedere metodologic, acționând, în fapt, ca unități autonome și relativ independente. O parte dintre aceste Arhive și-au păstrat organizarea structurală la nivel de direcție, așa cum este cazul Arhivelor Centrale Militare, de la Veliko Târnovo, transferate, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri din 21 decembrie 1999, de la Ministerul Apărării la Direcția Generală a Arhivelor.¹⁹

O altă modalitate o reprezintă soluția încetării existenței structurilor arhivistice autonome, prin preluarea fondurilor lor documentare de către Arhivele Statului din cadrul DGA, păstrând, totodată, pentru fondurile acestor structuri arhivistice, integritatea specifică. Un astfel de exemplu îl constituie fosta rețea

¹⁹ „Jurnalul Oficial”, nr. 112, din 23.12.1999.

paralelă a Arhivelor centrale și locale ale Partidului Comunist Bulgar. La început, în baza unei convenții politice încheiate la 3 ianuarie 1991, a fost elaborată Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 127, din 4 iulie 1991²⁰, care stipula închiderea Arhivelor centrale de partid ale CC al PCB și a Arhivelor locale de partid, fondul documentar al acestora fiind transferat spre păstrare permanentă la Arhivele Statului, centrale și departamentale. Depinzând într-o foarte mare măsură de conjunctura politică, acest proces a durat doi ani și jumătate, încheindu-se prin semnarea, la 8 iulie 1993, a unui acord între Direcția Generală a Arhivelor și Consiliul Superior al Partidului Socialist Bulgar.

O altă parte importantă a Fondului Arhivistic de Stat, consolidat în cadrul Direcției Generale a Arhivelor, o reprezintă documentele fotografice ale Agenției Fotografice Naționale (Arhivele Fotografice ale Statului) și ale celor 27 de filiale ale acesteia. Aceste documente au fost predate Arhivei Centrale de Stat și Arhivelor departamentale în cursul anilor 1999-2000, după privatizarea societății „Fotografia bulgară”. E vorba de aproximativ 6 milioane de cadre alb-negru și de 800.000 de cadre color, immortalizând imaginea unor evenimente istorice și figurile personalităților din domeniile politic, economic și cultural, din a doua jumătate a secolului XX.

La prima vedere, ar putea părea ilogic că un sistem de Arhive evoluează către un model centralizat de organizare administrativă, în condițiile democratizării întregii vieți sociale și politice. Dacă în anumite cazuri punctuale, adică în mod parțial, acest fapt se poate explica prin voința politică, eficacitatea economică sau viziunea managerială a unuia sau altuia dintre conducătorii Direcției, în general, acest proces are o determinare obiectivă, ca mod de supraviețuire, ca necesitate de a întări și mobiliza resursele administrative, financiare și umane într-un mediu social-politic dinamic și, uneori, în condiții economice dezastruoase.

Structura Direcției Generale a Arhivelor de pe lângă Consiliul de Miniștri

La ora actuală, Arhiva Centrală de Stat, Arhiva Centrală Militară, de la Veliko Târnovo, și cele 27 de Arhive teritoriale de Stat funcționează ca direcții specializate în cadrul Direcției Generale a Arhivelor. Datorită modificării frecvente a efectivelor (mutări și reduceri), a reînnoirii naturale a personalului sau a abandonării posturilor de către specialiștii aflați în căutarea unor slujbe mai prestigioase și mai bine remunerate, numărul angajaților din sistemul arhivistic s-a redus la 570 de persoane (111 dintre acestea fac parte din administrația generală, iar 459, din administrația specială), 337 dintre acestea lucrând la cele 27 Arhive regionale. Sub tutela directă a Direcției Generale a Arhivelor se aflau, la 1 ianuarie

²⁰ „Jurnalul Oficial”, nr. 55, din 12.07.1991.

2004, 88.288 de fonduri publice și private, 22.653 dintre acestea fiind publice, 146 personale și 1053 de fonduri neinventariate, provenind din fostele Arhive ale partidului.

Într-o perspectivă istorică, Arhivele Centrale de Stat, prin competențele lor și prin fondul documentar pe care îl gestionează, sunt succesoarele celor trei Arhive Centrale de Stat (Arhiva Centrală Istorică a Statului, Arhiva Centrală a Statului a RPB și Arhiva Centrală Tehnică a Statului), ale Arhivei Centrale a CC al PCB și ale Arhivelor Fotografice ale Statului. O dată cu consolidarea fondului documentar, se urmărește păstrarea unei unități a fondurilor, în raport cu organizarea inițială a acestora și scanarea fondurilor existente. Pentru a evita dublarea codurilor de identificare a fondurilor în rețeaua informatizată, a fost adoptat un sistem de identificare alfabetică: pentru fondurile vechii Arhive Centrale Istoric de Stat – litera “K”, pentru fondurile Arhivei Centrale Tehnice de Stat – litera „A”, pentru fondurile Arhivei Centrale a CC al PCB – „B”. De exemplu: F.3 corespunde fondurilor Societății miniere bulgare „Viitorul” (din fosta Arhivă Centrală de Stat a RPB), F. 3 K corespunde Institutului Monarhic (din fosta Arhivă Centrală Istorică de Stat), F.3 A – Institutului de Mașini Metalurgice (din fosta Arhivă Centrală Tehnică de Stat), iar F.3 Б – preotului Andrei Ignatov Ivanov (fonduri personale provenind din fostele Arhive Centrale de Partid ale CC al PCB).

La 1 ianuarie 2004, potrivit statisticilor, la Arhivele Centrale de Stat se aflau 1864 fonduri publice și 1705 fonduri personale, 1414 corpusuri de memorii și 1590 fonduri predate parțial, precum și 281 de fonduri publice, 95 fonduri personale și 194 fonduri predate parțial, provenind de la fostele Arhive Centrale de Partid. Efectivul total al personalului Arhivelor Centrale de Stat este de 108 persoane, dintre care 97 sunt experți și specialiști în arhivistică. Cele șapte secții ale Direcției acoperă, în linii generale, corpusurile de arhivă constituite conform criteriului istoric – „Arhivele vechi”, „Arhivele moderne”, „Arhivele partidelor și organizațiilor publice”, „Documente privitoare la istoria bulgară provenind din depozite de arhivă străine” și două secții care au fost create în baza principiului funcțional – „Prelucrarea fondurilor, conservare și comunicare” și „Informatizare”. Sarcina Arhivelor Centrale de Stat este aceea de a „prelua, înregistra, păstra, prelucra, conserva și pune în valoare documentele arhivistice de importanță națională”, ceea ce înseamnă că specificul lor corespunde celui al Arhivelor centrale sau naționale din alte țări europene. Obiectul arhivării îl fac documentele autorităților supreme ale statului (Institutul Monarhic, Președinția, Adunarea Națională, Consiliul de Stat), ale organelor executive (Consiliul de Miniștri, ministere, agenții etc.), ale Curții și Parchetului, ale instituțiilor economice, educative etc., ale organizațiilor publice, ale oamenilor politici importanți, ale personalităților din domeniul economiei, culturii, educației. Din punct de vedere tematic, totalitatea fondurilor oglindește întreaga dezvoltare socio-politică, economică și culturală a Bulgariei, de la 1878 până în zilele noastre.

În mod excepțional, se păstrează materiale sporadice datând din perioadele anterioare, intrate prin intermediul fondurilor personale.

În mod tradițional, interesul instituțiilor și cercetătorilor străini se îndreaptă către documentele cu caracter de „politică externă” din perioada 1878-1944, păstrate la Arhivele Centrale de Stat. Este vorba despre câteva decenii din activitatea Ministerului Afacerilor Externe, al Cultelor, consulatelor și legațiilor bulgare în străinătate. Cererile de consultare a arhivelor PCB sunt foarte numeroase, încă din momentul transferării acestora la Arhivele Centrale de Stat, când au devenit publice și fără restricții de acces. Din această cauză, prelucrarea lor în ritm accelerat reprezintă o sarcină prioritară în decursul ultimilor ani. În cea mai mare parte, e vorba despre documente ale organelor supreme ale PCB (Biroul Politic, Secretariatul), congrese, plenare, organizații locale și de masă, mișcări (sindicate, de tineret, cooperatistă etc.), precum și fonduri personale ale unor funcționari de partid.²¹

Arhivele Centrale de Stat au rolul de depozit central pentru documentele privitoare la istoria Bulgariei, ale căror originale sunt păstrate în Arhive, biblioteci și colecții private din străinătate. Această destinație s-a profilat după 1978, când, în cadrul Arhivei Centrale Istorice de Stat, a fost creat Depozitul național de microfilme. Au fost introduse reglementări unificate și standardizate cu privire la evidența și descrierea acestui tip de documente la nivel național. Câțiva ani mai târziu, secțiunea „Moștenire culturală și istorică” a fost mutată de la Ministerul Afacerilor Externe la Direcția Generală a Arhivelor, iar de atunci, coordonarea cercetărilor și obținerea copiilor după documentele străine fac parte din atribuțiile DGA. Fondul de 3,5 milioane cadre, fotocopii, fotografii, microfise și cadre pozitive color este organizat în 41 de colecții, pe țări (Germania, Austria, SUA, Franța, Marea Britanie, România, Rusia etc.).

Cea de-a doua Arhivă Centrală de Stat – Direcția Arhive Centrale Militare de Stat, cu sediul la Veliko Târnovo – a fost subordonată, din momentul înființării sale, Statului Major și Ministerului Apărării Naționale, având statut de Arhivă permanentă. Actualmente, ea funcționează în sfera Arhivelor publice, având un efectiv de 50 de angajați: 10 fac parte din administrația generală, iar 40, din administrația de specialitate. Evantaiul responsabilităților acestor Arhive cuprinde documentele cu valoare istorică ale armatei bulgare, inventarierea, conservarea și comunicarea lor către public. Cele mai vechi documente de acest tip datează din perioada *Opalchenie*²²-i bulgare și a participării sale la Războiul de eliberare (1877-1878); după această dată, se succed, în ordine cronologică: participarea

---

²¹ A se vedea *Ghidul fondurilor PCB păstrate la Arhivele Centrale de Stat*, Sofia, 2000, 463 p.; *Ghidul corpusurilor de memorii privind PCB, păstrate la Arhivele Centrale de Stat*, Sofia, 2003, 544 p.

²² Trupele de voluntari bulgari din Războiul ruso-turc de la 1877-1878 (n.a.).

trupelor bulgare la Războiul sârbo-bulgar (1885-1886), la Războaiele balcanice (1912-1913), la Primul și al Doilea Război Mondial. Fondurile conservate ilustrează întregul proces de formare și organizare a armatei bulgare, în timp de război, ca și în timp de pace. La 1 ianuarie 2004, în administrarea acestei Direcții se găseau 3765 de fonduri publice, 56 de fonduri personale și 259 fonduri predate parțial. Accesul la aceste fonduri este reglementat prin Regulamentul H-9 din 29 iulie 2003, cu privire la modalitățile de valorificare a documentelor de Arhivă gestionate de Direcția Arhive Centrale Militare de Stat – Veliko Târnovo, elaborat de Direcția Generală a Arhivelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, împreună cu Ministerul Apărării, luând în considerare caracterul public al documentelor care nu sunt vizate de prevederile privind clasificarea informațiilor.

Cele 27 de direcții teritoriale ale Arhivelor Statului au în responsabilitate documentele de importanță istorică privind o anumită regiune, oricare ar fi modalitățile și perioadele în care au fost create. E vorba, în primul rând, de documente ale organelor puterii administrative – administrații comunale, consilii municipale și departamentale, curți de justiție regionale, direcții de poliție, mitropolii, școli, organizații publice și de caritate, întreprinderi industriale și societăți comerciale, fonduri personale ale oamenilor politici și ale personalităților publice. În aria lor de competență se află și documentele cu valoare istorică ale așezămintelor și organizațiilor naționale ale căror sedii se găsesc pe teritoriul regiunilor respective.

În mai multe Arhive de Stat subordonate Direcției Generale a Arhivelor au fost amenajate laboratoare foto, ateliere de conservare și restaurare, în scopul microfilmării, conservării și restaurării documentelor din întregul sistem arhivistic. Primul Laborator foto, cel din Sofia, este funcțional din 1958, iar Laboratorul central pentru restaurarea și conservarea documentelor, din 1965. Către sfârșitul anilor '80, astfel de laboratoare s-au înființat pe lângă Arhivele Statului din Blagoevgrad, Burgas, Șumen, Gabrovo, Montana, Bazargic, Plevna, Plovdiv, Smolian, Varna și Veliko Târnovo. Numărul lor s-a redus în ultima vreme, în scopul de a le eficientiza cât mai mult posibil și de a păstra capacitatea de dotare a lor cu materiale moderne. În prezent, în afara Laboratorului fotografic central și a Laboratorului central de restaurare și conservare de la Sofia, laboratoare similare funcționează la Arhivele Centrale Militare de Stat de la Veliko Târnovo și la câteva direcții teritoriale: trei laboratoare și ateliere de restaurare la Plovdiv, Montana și Veliko Târnovo și trei laboratoare foto la Burgas, Plevna și Montana. O parte din atribuțiile lor vizează microfilmarea fondurilor deteriorate sau a celor mai solicitate spre consultare, ca și crearea Fondului de Asigurare – activitate începută încă din 1958. În 2004, acest fond cuprindea 25.767.960 de negative și 25.507.704 pozitive, la nivel administrativ și profesional discutându-se deja posibilitatea utilizării scanării, ca metodă de reproducere. Se estimează că utilizarea noii tehnologii ar putea accelera nu doar crearea Fondului de Asigurare, dar și accesul la

documentele unicate sau la cele deteriorate, reducând, în același timp, cheltuielile necesitate de o astfel de operațiune.

Schimbările socio-politice și economice de la sfârșitul secolului XX au impus modernizarea și armonizarea bazei legislative, normative și metodologice. Ultimele modificări și amendamente la legislația arhivistică bulgară datează din 1993. Parțiale fiind, acestea sunt limitate, în realitate, la reducerea numărului organelor de administrare a Fondului Arhivistic de Stat și la asigurarea dreptului partidelor, organizațiilor, persoanelor fizice și juridice de a revendica, pe căi legale, recuperarea documentelor „incluse în mod ilegal în Fondul Arhivistic de Stat sau confiscate de Stat, sau pe care le-au donat și consideră că sunt utilizate împotriva voinței lor”.²³ Au fost elaborate proiecte de lege succesive, dintre care ultimul, denumit „Legea Fondului național arhivistic și a arhivelor”, a fost aprobat de Consiliul de Miniștri și depus la Adunarea Națională. În acest proiect de lege sunt tratate pentru prima dată chestiunea statutului arhivelor private, reglementarea procedurii de autentificare a acestora și modificarea crucială în funcționarea serviciilor de Arhive administrative, privitoare la termenle de păstrare a dosarelor închise create de organismele Statului, aceste termene fiind mărite de la 5 și 10 ani la 30 de ani.

Se lucrează, în același timp, la elaborarea actelor normative prevăzute în proiectul de lege: Regulamentul cu privire la organizarea, conservarea, comunicarea, selecționarea și prelucrarea documentelor în serviciile de Arhivă ale instituțiilor administrative; Regulamentul pentru evidența, gestiunea fondurilor și conservarea documentelor la Arhivele Statului; Regulamentul pentru întocmirea Registrului național al fondurilor arhivistice și Instrucțiunile cu privire la regulile de comunicare a documentelor de Arhivă.

Din punct de vedere metodologic și tehnologic, activitatea profesională a Arhivelor Statului din Bulgaria se află la un nivel de normalitate. Încă de la sfârșitul anilor 1970, toate operațiunile arhivistice au fost reglementate metodic, în linii generale. Pentru a facilita aplicarea celor peste 100 de instrucțiuni, regulamente, circulare metodice etc., aflate actualmente în vigoare, acestea au fost generalizate în *Codul metodic*, întocmit și publicat în 1982. În consecință, în 1982 și 1987 au fost editate două *Regulamente privind ordonarea, prelucrarea științifică și tehnică, conservarea și comunicarea documentelor științifice și tehnice în administrație, organizații și întreprinderi*, care reglementează activitatea de prearhivare.²⁴ Codul metodic și regulamentele sunt generalizate ca teorie, metodologie și practică arhivistică și sunt aplicate până în prezent ca instrument metodic fundamental. Desigur, trecerea timpului impune reconsiderarea lor și stipularea anumitor dispoziții. Necesitatea adaptării și modernizării bazei

²³ „Jurnalul Oficial”, nr. 12, 1993.

²⁴ „Jurnalul Oficial”, nr. 85, din 29.10.1982; *Ibidem*, nr. 67, din 28.08.1987.

normative și metodice, apărută pe parcursul anilor 1990, a fost determinată de schimbările socio-politice și economice survenite, iar toate problemele ce trebuiau rezolvate fără întârziere și-au găsit soluții din mers, prin intermediul diferitelor instrucțiuni, directive și circulare metodice.

În activitatea arhivistică obișnuită pot fi detectate unele specificități și tendințe datorate politicii și strategiei bulgare actuale. Unele dintre acestea sunt, prin natura lor, caracteristice și practicii moderne din toate țările, altele sunt specifice Europei de Sud-Est și sunt observabile în toate țările din regiune. În ceea ce privește folosirea documentelor, Arhivele trebuie să răspundă așteptărilor publicului, garantând accesul liber la documente și declasificarea fondurilor secrete, satisfăcând cererea de informații arhivistice datorată restituirilor și privatizărilor, dar asigurând, în același timp, protecția datelor personale etc. Misiunea profesională de păstrare a arhivelor, ca parte inalienabilă a moștenirii istorice și culturale, impune schimbări în evidența statistică a documentelor, crearea de garanții de conservare a documentelor cu prilejul restituirii și privatizării întreprinderilor etc. și organizarea arhivării documentelor electronice. Angajarea Arhivelor Statului bulgare în sus-menționatul „domeniu al prearhivării” pune problema, astăzi mai mult ca oricând, unui control sporit asupra serviciilor de Arhive din instituțiile administrative, unde schimbările de statut, de subordonare și de structură sunt frecvente, ca și asupra societăților comerciale, care își schimbă adesea proprietarul și sfera de activitate. Privatizarea și transferul de proprietate îngustează competențele Arhivelor Statului, fapt demonstrat prin cifre statistice: creatorii de fonduri la nivel național (cu excepția Arhivelor Centrale Militare) erau, la sfârșitul secolului XX, 19.284, în vreme ce la începutul anului 2004, erau doar 17. 206. Dacă pe viitor această tendință va diminua ansamblul obligațiilor de colectare regulată, va trebui ca Arhivele să reacționeze cu flexibilitate și să își reorienteze activitatea către organizațiile privatizate, lichidate, declarate falimentare sau restructurate, pentru a păstra integritatea fondurilor documentare și, în consecință, integritatea fondului arhivistic. Analiza proceselor de creare a documentelor și de circulație a lor în instituțiile de stat indică drept un imperativ organizarea strictă și reglementarea arhivării documentelor electronice, asistența metodică în vederea conservării lor și fixarea termenelor de păstrare etc. Aceasta este cu atât mai important cu cât cercetările demonstrează existența unui ritm deosebit de rapid de creștere a cantității lor: 54,5% în 2004, din totalul documentelor administrative și 15,3% din totalul documentelor specifice din sfera principală de activitate a creatorilor de arhivă.

În realitate, activitatea Arhivelor, mai ales în domeniul evidenței statistice a documentelor și al elaborării instrumentelor de cercetare, este în totalitate reorientată către aplicarea tehnicilor electronice moderne. Primii pași către informatizarea Arhivelor Statului bulgare datează de la începutul anilor '70, în 1973 fiind creat Biroul Central de Informatizare, ca parte a Sistemului Informatic

Automatizat al Arhivelor (SIAA) și element subsistemic al Sistemului Unificat de Informatizare Socială (SUIS). Prima bază de date astfel creată, subsistemul „Fișier nominativ al Arhivelor” a fost implementat cu ajutorul specialiștilor Comitetului SUIS în 1977, pe baza unui program conceput în sistemul operațional DOS. În pofida aducerii sistematice la zi a programului, dezvoltarea rapidă a tehnologiei informatice a făcut ca performanțele acestuia să fie rapid depășite. Construirea unui sistem automatizat și integrat pentru administrarea și conservarea documentelor de la Arhivele Statului trebuie să se sincronizeze cu programul Consiliului de Miniștri cu privire la „guvernarea electronică” („e-guvernare”). Strategia DGA în acest domeniu ia în considerare necesitatea elaborării unei baze de norme și standarde care să definească procesele din sfera utilizării tehnologiilor informatice; procurarea de tehnologie și software în cantitate suficientă, procurarea unui sistem funcțional specializat pentru gestionarea bazei de date unificate a tuturor serviciilor din sistemul arhivistic, care ar trebui să asigure utilizarea durabilă a informației, compatibil cu alte sisteme utilizate în administrația publică.

Deceniile trecute au marcat un punct de maxim în popularitatea Arhivelor din Bulgaria. Concentrarea neașteptată a atenției publicului asupra instituțiilor arhivistice este, la origine, fie cu motivație politică, fie dictate de rațiuni pragmatice – căutarea de documente necesare în procesul de restituire a proprietăților imobiliare, terenurilor agricole, pădurilor etc. În cursul anului 1992, anul cu cele mai multe solicitări, numărul acestor cereri a fost de 126.616, numărul lor rămânând și ulterior destul de ridicat, dar aflat într-o scădere graduală. O sarcină prioritară o reprezintă serviciile administrative oferite cetățenilor, chiar și de către Arhivele Centrale Militare de Stat – Veliko Târnovo. Numai în 2003, acestea au răspuns la 15.614 solicitări individuale pentru eliberarea de certificate de vechime și a altor informații cu caracter socio-juridic sau referitoare la activitatea profesională. Dincolo de efortul uriaș de a satisface nevoia de informații conținute în documentele de Arhivă, aceasta s-a dovedit cea mai directă cale de câștigare a popularității și a unui larg sprijin din partea publicului. În paralel, în comunitatea istoricilor, bibliotecarilor, muzeografilor, a altor cercuri științifice și profesioni înrudite, Arhivele și-au impus imaginea de instituție științifică modernă, port-drapel al popularizării, cercetării și editării științifice a moștenirii arhivistice bulgare. Pentru a ajunge la un asemenea nivel de recunoaștere, un rol determinant îl are programul de publicații al DGA. Acest program este reprezentat cu precădere de două periodice științifice, două serii de documente și publicațiile Institutului Bulgar de Cercetare de la Viena: *Miscellanea Bulgarica* și *Mitteilungen des Bulgarischen Forschungsinstitute in Österreich*.

Debutul publicării de periodice științifice datează de acum 50 de ani, când, în 1954, a luat ființă prima revistă bulgară de arhivistică, „Arhiven pregled”, concepută inițial ca un buletin de informare internă, tras la roneo și având un tiraj limitat. În 1978, revista s-a transformat într-o publicație teoretico-metodică a DGA,

cu o periodicitate de 4 numere pe an. „Arhiven pregled” rămâne și astăzi principala publicație specializată, științifică, metodică și de informare, care oferă informații actualizate despre situația și realizările din domeniul arhivisticii și asupra studierii documentelor bulgărești și străine. Aproximativ aceleași rațiuni guvernează și programul de editare a celei de-a doua reviste bulgare de arhivistică, „Izvestiya na darzhavnite arhivi”, a cărei publicare a început în 1957, dar al cărei accent cade pe interpretarea științifică și publicarea surselor istoriei bulgare. Comunitatea arhivistică, având în rândurile sale specialiști calificați în domeniul istoriei, arhivisticii și disciplinelor auxiliare, are în aceste pagini ocazia de a-și publica propriile lucrări. Dar revista propune, de asemenea, studii și articole scrise de istorici celebri, în măsura în care aceștia din urmă își fundamentează lucrările pe surse documentare inedite. Revista apare de două ori pe an și este astăzi revista de istorie cea mai căutată din Bulgaria, dată fiind importanța contribuției sale.

O dată cu editarea periodicelor, cea de-a doua direcție a activității de editare din cadrul DGA și a Arhivelor Statului o reprezintă publicarea instrumentelor de cercetare. Din 1957, când a fost editat primul ghid, *Ghid al Arhivelor Centrale Istorice de Stat*, până în zilele noastre, producția editorială a ajuns la câteva sute de ghiduri, inventare, repertoare, fișiere etc. Începând din anul 2000 a fost lansată o serie documentară specializată, intitulată „Arhivni spravotchnitsi” („Instrumente de cercetare”), din care s-au tipărit până în prezent 7 volume: *Ghidul fondurilor Partidului Comunist Bulgar păstrate la Arhivele Centrale de Stat* (tomul 1, 2000), *Ghidul Arhivelor Statului din Smolian (1615-1944)* (tomul 2, 2000), *Inventare. F. 70 K. Administrația municipală – Burgas (1879-1944). Fondurile 436 K. Biroul vicarului general (1878-1957)* (tomul 3, 2001), *Ghidul Arhivelor Statului din Varna (1944-1995)* (tomul 4, 2001), *Glosarul numelor de localități și al denumirilor unităților administrative și teritoriale pe teritoriul bulgar, în secolele XV-XIX* (tomul 5, 2002), *Ghidul documentelor memorialistice referitoare la Partidul Comunist Bulgar păstrate la Arhivele Centrale de Stat* (tomul 6, 2003) *Ghidul fondurilor aflate la Arhivele Statului din Sofia. 1944-2000* (tomul 7, 2003).

Contribuția DGA la dezvoltarea istoriografiei bulgare este incontestabilă, mai ales în sfera publicării de surse ale istoriei Bulgariei. Singură sau împreună cu alte instituții culturale și științifice, DGA a pregătit și publicat serii documentare și culegeri de documente, printre care trebuie menționate proiectele de anvergură din anii 1980, în 25 de volume: *Documente și memorii cu privire la istoria bulgară*, o serie de note de călătorie, câteva volume de documente străine referitoare la istoria Bulgariei, documentele unor bulgari celebri – Vassil Levski, G.S. Rakovski și Zahari Stoianov etc. S-a urmărit, de asemenea, unificarea metodelor de editare a documentelor istorice, în acest sens fiind lansată, în 1998, seria documentară „Arhivele vorbesc”, cu mai bine de 30 de titluri aflate deja pe piață. În paralel, producția editorială a DGA include anual alte zeci de publicații documentare și de

informare, publicații jubiliare, calendare etc., pe teme de istorie generală, de importanță regională, cu caracter științific sau de popularizare.

De multă vreme, pregătirea și prezentarea expozițiilor arhivistice a devenit o activitate tradițională la Arhivele bulgare. Posibilitățile de realizare a lor s-au îmbunătățit considerabil în zilele noastre, o dată cu amenajarea unei săli adecvate în clădirea DGA, chiar dacă această sală nu este foarte spațioasă. Temele expozițiilor sunt de obicei dedicate aniversărilor unor evenimente sau personalități ale istoriei bulgare: în 2004 – celebrarea a 125 de ani de la formarea Adunării Constituante, adoptarea Constituției de la Târnovo, stabilirea relațiilor diplomatice cu Rusia, Franța, Austria etc. O parte a proiectelor de publicare și expoziționale se realizează prin cooperare bilaterală cu Arhive străine, în cadrul convențiilor care au fost semnate. Astfel de acorduri există cu aproape toate țările din Peninsula Balcanică: Albania, Croația, Macedonia, Muntenegru, România, Turcia, ca și cu Germania, Italia, Rusia, Cehia etc. Ca membru de categoria A al Consiliului Internațional al Arhivelor, încă din 1960, DGA participă la congrese și mese rotunde, ca și la lucrările ramurii europene a Arhivelor (EURBICA). Grație contactelor cu organizațiile arhivistice internaționale și cu instituții de Arhivă străine, DGA este parte a schimbului transfrontalier de idei și experiențe, aceasta fiind una dintre căile de formare profesională adecvată pentru personalul din sistemul Arhivelor. Strategia de gestionare relevă importanța resurselor umane pentru funcționarea eficace a sistemului, în ciuda faptului că pregătirea în arhivistică este asigurată aproape exclusiv de către universități. Din 1952, Universitatea din Sofia are un profil de „Arhivistică” la specialitatea Istorie, iar în 1984 a fost introdus la Universitatea „Sfinții Chiril și Metodiu” din Veliko Târnovo un ciclu de conferințe tratând despre bazele arhivisticii. În zilele noastre, învățământ arhivistic există în aproape toate unitățile de învățământ superior: Universitatea Liberă din Varna „Tchernorizets Hrabar”, Universitatea de Sud-Vest „Neofit Rilski” din Blagoevgrad, Noua Universitate Bulgară de la Sofia, Universitatea „Constantin Preslavski” din Șumen, Universitatea „Paisie Hilendarski” din Plovdiv. Cursuri de arhivistică sunt predate și studenților în Științele informației și biblioteconomie de la Facultatea de Filosofie a Universității „Sfântul Clement din Ohrida”, de la Sofia și la Colegiul de biblioteconomie. Universitățile au menirea de a pregăti personalul necesar, nu numai pentru rețeaua națională a Arhivelor și pentru administrația publică, dar și pentru nevoile colectivităților locale, lumii afacerilor, instituțiilor educative, bibliotecilor, muzeelor, organizațiilor non-guvernamentale etc. Începând din 2002, specialitatea „Arhivistică și studierea documentelor” a fost acreditată la Facultatea de Istorie a Universității din Sofia, care conferă diplome de licență, titlul de „master” și de „doctor”. Programa de învățământ cuprinde formațiunea generală de bază, o

formațiune specializată și una practică.²⁵ Arhivele Statului sunt direct angajate în pregătirea programei, organizând și asigurând desfășurarea celui de-al treilea ciclu de învățământ – stagiile de studiu, care contribuie la mai buna asimilare a cunoștințelor teoretice din domeniul arhivisticii.

Modelul actual al Arhivelor bulgare²⁶ cuprinde, la nivel național, cu excepția structurilor DGA, și alte centre de administrare a arhivelor, constituite de multă vreme. Este vorba, în primul rând, de **Centrul de manuscrise și documente**, a cărei secțiune de arhive a fost creată imediat după Eliberare și funcționează în mod tradițional pe lângă Biblioteca Națională, ca Arhivă Centrală de Stat pentru manuscrise și documente de importanță națională, datând din secolele X-XIX. Fondurile sale sunt administrate de următoarele secțiuni speciale:

1. Colecția „Manuscrise”, cuprinzând colecția „Manuscrise slave” (1449 manuscrise slave din secolele XI-XIX și aproximativ 30 de monumente ale scrisului slav din secolele XVII-XIX) și o colecție de aproximativ 190 de manuscrise în limbi străine (greacă, latină, română etc.). Această secțiune conservă, de asemenea, și microfise ale manuscriselor slave provenind din alte colecții și din arhivele străine.

2. Tipărituri vechi, rare și prețioase: aprox. 1800 de titluri de cărți vechi bulgare, aprox. 90 de periodice din epoca Renașterii bulgare și 6700 volume de cărți străine, vechi și rare, aflate în următoarele colecții: Cărți slave chirilice din secolele XV-XIX, Cărți vechi bulgare și periodice (1806-1978), Periodice din epoca Renașterii, Ediții bulgare rare și prețioase începând cu 1878, Ediții străine rare și prețioase, miniaturi și Colecții de microfilme.

3. Arhivele Istorice Bulgare (AIB) păstrează documente din perioada Renașterii bulgare și luptelor de eliberare națională ale bulgarilor din regiunile Macedoniei și Odrinului – 751 de fonduri personale și publice, 88 de colecții și sute de fonduri personale, precum colecția „Portrete și fotografii”, formată din aprox. 800.000 de documente fotografice: fotografiile ale unor oameni politici bulgari și străini, personalități din domeniul economic și cultural, evenimente ale istoriei bulgare, vederi cu localități din Bulgaria și din străinătate, locuri istorice, monumente etc.

---

²⁵ Studiile de bază cuprind disciplinele istorice, reprezentate, în general, prin istoria bulgară, istoria balcanică, istoria generală. În cadrul studiilor specializate, studenții dobândesc cunoștințele necesare în domeniul teoriei, practicii și metodologiei arhivistice. Se studiază discipline precum: studierea documentelor, arhivistică, istoria instituțiilor, editarea documentelor, documente și arhive speciale, conservarea documentelor de arhivă. La Universitatea din Sofia, ca și la alte universități, există un al treilea ciclu de învățământ, postuniversitar.

²⁶ *Arhivele în Bulgaria. Ghid*, Sofia, 1986, 362 p.; *Arhivele Statului din Bulgaria*, Sofia, 2001, 168 p.

4. Secțiunea Orientală conservă documente referitoare la istoria economică, politică și culturală din Balcani, Asia Mică, provinciile arabe din Imperiul Otoman și relațiile acestuia cu alte țări în secolele XV-XX. Două colecții sunt organizate distinct: colecțiile „Arhive orientale” și „Noi preluări din Arhivele turcești”, ca și 328 de fonduri constituite conform criteriului teritorialității.

Pentru a da o imagine completă a modelului sistemului arhivistic național modern, chiar și numai în linii generale, trebuie semnalată existența Arhivelor Statului specializate, numite odinioară, prin analogie cu terminologia sovietică, „Arhive administrative cu păstrare permanentă a documentelor”. Aceste Arhive s-au constituit pe baza documentelor specifice, așa cum sunt Arhiva Națională de Film bulgară, Arhivele Televiziunii naționale bulgare, ale Radioului național bulgar, ale Institutului național pentru monumente culturale, ale Direcției Generale de Geodezie și Cartografie etc. Un al doilea tip de Arhive sunt cele organizate în funcție de apartenența documentelor la diferitele sectoare ale activității publice și de stat care au legătură cu securitatea națională și, de aceea, sunt necesare condiții specifice de acces. Din această categorie fac parte:

Arhivele științifice ale Academiei de Științe Bulgare (AȘ ale AȘB) funcționează, de la crearea lor, în structura Academiei de Științe bulgară, cu competențe în domeniul achiziționării și conservării de documente privitoare la Academie și la membrii acesteia. La începutul secolului XXI, posedă peste 400 de fonduri de Arhivă, 21 de colecții și 61 de donații parțiale, referitoare la nașterea Asociației Literelor Bulgare, în 1869, la Brăila, transformarea ulterioară a acesteia în Academie și întreaga dezvoltare a instituției până în zilele noastre. O parte considerabilă a donațiilor o reprezintă fondurile personale ale savanților, membri ai Academiei, care reprezintă o sursă importantă pentru studierea dezvoltării socio-politice, economice, culturale și diplomatice a Bulgariei. În cadrul Arhivelor, s-a constituit o colecție „Vechi manuscrite bulgare și slave”.

Arhivele diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe păstrează documentele ministerului și ale reprezentanțelor diplomatice ale statului bulgar, începând cu cel de-al Doilea Război Mondial – în total, 285.893 de unități arhivistice, fonduri neinventariate ale reprezentanțelor diplomatice și consulare, 18 fonduri personale, precum și 960 de acorduri internaționale și 1100 de protocoale referitoare la politica externă a țării. Documentele ministerului și ale reprezentanțelor diplomatice din străinătate, datând din perioada 1878-1944, sunt păstrate la Arhivele Centrale de Stat.

Arhivele Ministerului de Interne și ale serviciilor de Arhivă specializate de pe lângă direcțiile teritoriale ale ministerului păstrează toate documentele istorice importante, rezultate din activitatea administrativă și de gestiune a ministerului, din 1944 până în zilele noastre. Documentele din perioada dinainte de al Doilea Război Mondial sunt păstrate la Arhivele Centrale de Stat, dar 75 de fonduri se mai află încă la Arhivele specializate ale Ministerului de Interne –

este vorba despre dosarele generale ale Poliției, dosare personale ale deținuților și arestațiilor, create în conformitate cu Legea privind Siguranța Statului din 1924 și, în mod special, din momentul dizolvării partidelor politice în Bulgaria, după luna mai 1934.

În contextul dezvoltării tradiției arhivistice europene, gândirea și practica arhivistică din Bulgaria au o istorie relativ scurtă. În ciuda faptului că primele instituții arhivistice au fost create în urmă cu 125 de ani, crearea Arhivelor Statului, ori mai degrabă a sistemului Arhivelor Statului de pe lângă Direcția Generală a Arhivelor datează de la începutul anilor '50 ai secolului XX. Experiența și exemplele din Europa de Est, ca și cele desprinse din teoria și practica sovietică s-au reflectat în legislația adoptată, iar structura instituțională a Arhivelor a fost orientată către modelul centralizat. Studiarea dezvoltării istorice și a situației actuale a Arhivelor din Bulgaria, chiar și într-o manieră foarte generală, ilustrează tendința ultimelor decenii către o nouă centralizare și consolidare, în cadrul Direcției Generale a Arhivelor, organ administrator al Fondului Arhivistic Național, prin includerea serviciilor autonome de Arhive, a Arhivelor partidelor și a altor Arhive de acest tip, organizate în funcție de importanța lor națională. Schimbările la nivel legislativ au avut drept scop integrarea normelor europene privind accesul public la informațiile arhivistice, la instrumentele de cercetare și armonizarea acestor proceduri în vederea intrării Bulgariei în Comunitatea Europeană.